

Obsahová analýza *Sociologického sborníku*. Příspěvek k dějinám česko/slovenské sociologie

Dušan Janák¹

Slezská univerzita v Opavě, Opava

The Content Analysis of the Journal *Sociologický Sborník*. A Contribution to the History of Czecho/Slovak Sociology. The following text sums up conclusions of the content analysis of the first Slovak sociological journal called *Sociologický Sborník*. The journal was published during a short period of time between the end of the Second World War and the rise of the communist regime in Czechoslovakia in 1948. The content analysis of the journal focuses in particular on the authors and thematic structure in the context of the production of other contemporary sociological journals in Czechoslovakia. Performed analysis shows that *Sociologický Sborník* created a publication platform for a group of sociologists different from those who published in Czech journals. In addition, the journal became a crucial component in forming the group's own sociological identity. *Sociológia* 2011, Vol. 43 (No. 5: 584-603)

Key words: *journal Sociologický sborník; content analyse; Czech sociology; Slovak sociology*

1. Úvod

Sociologický sborník (dále také *Sborník*) byl prvním slovenským sociologickým periodikem. Vycházel poměrně krátkou dobu po druhé světové válce mezi lety 1946 – 1948, než bylo jeho vydávání znemožněno z politických důvodů. Časopis byl vydáván sociologickým odborem Matice slovenské jako čtvrtletník. Výkonným redaktorem po celou dobu existence časopisu byl Peter Gula, šéfredaktorem (zodpovědným redaktorem) Alexander Hirner.

Cílem předkládaného textu je představit autorskou a tematickou strukturu časopisu a ukázat jeho místo a význam ve vývoji česko/slovenské sociologie. Odborný časopis sice není jedinou platformou pro výměnu názorů určité vědecké komunity, ale je pravděpodobně platformou nejreprezentativnější. Analýza této části sociologického diskursu by měla přispět k lepšímu poznání dané sociologické tradice. Rádi bychom tímto textem přispěli k celkovému obrazu česko/slovenské sociologie před nástupem marxismu. Předkládaný text zároveň představuje první systematické zpracování zkoumaného periodika.

Období, ve kterém *Sborník* prodělal svoji relativně krátkou existenci, má v dějinách česko/slovenské sociologie svoji specifickou. Po válečném institucionálním oddělení české a slovenské sociologie došlo po druhé světové válce k opětovnému sloučení. *Sborník* se stává prvním slovenským sociologickým periodikem v době opětovného spojení Čechů a Slováků v jeden stát. Zároveň jde o dobu poválečného rozkolísání, ze kterého se teprve vynořují

¹ Korespondence: PhDr. Dušan Janák, Ph.D., Ústav veřejné správy a regionální politiky, Fakulta veřejných politik Slezské univerzity, Hradecká 17, 746 01 Opava, Česká republika. E-mail: stoupax@centrum.cz.

obrysy nového politického řádu. Marxistická sociologie v té době ještě není povinností, ale volbou. Podle T. Ollíka (1970: 175) bylo období 1945 – 1949 jedním z nejdůležitějších ve vývoji slovenské sociologie. Slovenská sociologie se v té době podle citovaného autora nacházela na určitém vrcholu svého vývoje a zároveň na jeho rozhraní. Sociologie na Slovensku je v tom období již diferencovaná do několika určitých odlišitelných proudů (sociografie, nová empirická sociologie, marxistická sociologie, křesťanská sociologie), z nichž každý prodělal po válce určitou kvalitativní přeměnu. (Ollík 1970: 178) Jedním z výsledků vnitřní diferenciacce je i *Sociologický sborník*. Jeho institucionální platformou nebyla bratislavská univerzita, kde existovala samostatná katedra sociologie od r. 1937 a kupodivu fungovala i po dobu druhé světové války (Szomolányi 2009: 19)), ale Matica slovenská, jejíž centrum bylo v Martině. Sociologický odbor, v jehož kompetencích vydávání *Sborníku* bylo, byl zřízen na podnět A. Hirnera při Muzeální slovenské společnosti v roce 1944. (Kučma 1988: 577) Na Slovensku tak v té době existovala dvě sociologická centra (Szomolányiová 1990: 368; Turčan – Laiferová 2002: 146), přičemž *Sborník* byl výhonkem toho mladšího z nich.

V době vydávání *Sborníku* existovaly v Československu ještě další dva sociologické časopisy: *Sociologická revue* (dále také SR) a *Sociologie a sociální problémy* (dále také SP). Oba vycházely již před válkou od počátku třicátých let. *Sociologická revue* začala vycházet v roce 1930 v Brně jako oficiální orgán Masarykovy sociologické společnosti, založené v r. 1925. Ve vedení časopisu stál po celou dobu jeho existence zakladatel brněnského sociologického semináře I. A. Bláha, před druhou světovou válkou ještě spolu s J. L. Fischerem a E. Chalupným. Vzhledem k rozsahu, minimu výpadků v periodicitě, šíři okruhu příspěvků i odběratelů byla *Sociologická revue* hlavním oborovým časopisem meziválečné éry. Pro český sociologický diskurs mezi válkami je charakteristická existence dvou rozdílných sociologických škol, brněnské a pražské. Druhý časopis – *Sociologie a sociální problémy*, jenž do roku 1937 vycházel pod názvem *Sociální problémy*, vznikl do značné míry jako konkurenční projekt pražských sociologů. Důležité pro časopiseckou produkci bylo, že autoři jednoho časopisu nepřispívali až na ojedinělé výjimky do časopisu druhého. Pražský časopis byl menší svým rozsahem, a také měl (pravděpodobně z finančních důvodů) výpadky v periodicitě. Přispívali sem nejen sociologové nepublikující v *Sociologické revui*, ale více sem přispívali také autoři z jiných oborů, především z ekonomie. I složení redakční rady, jíž po celou dobu trvání časopisu vedl J. Král, odráželo širší spektrum sociálních věd. Proto také, pokud chceme mít představu o celkovém stavu sociologické produkce v českých

časopisech, je třeba přihlížet k oběma periodikům a pro adekvátní zasazení *Sborníku* do dobové produkce zohlednit oba časopisy².

Při zasazení *Sborníku* do kontextu celkového vývoje sociologie na Slovensku je z různých výkladových paradigmat, jež popsali Turčan a Laiferová (2002), nejčastěji používaný interpretační rámec kontinuity a diskontinuity³. *Sborník* podle různých autorů „navazoval“ na sociologické dění na Slovensku a naopak, jeho zrušení bylo „přerušením“ této kontinuity. (Srov. např. texty Szomolányiové (1990: 367) nebo Pašiaka (1969: 10)) Předkládaný text nezmýšlí být výzvou k této interpretaci. Jeho zaměření je užší. Spíše nabízí zatím trochu chybějící odpověď na to, co vlastně bylo (v případě *Sborníku*) přerušeno a na co se mohlo o dekádu později (ne)navazovat.

Konkrétní otázky, které bychom chtěli touto studií zodpovědět, jsou trojího typu: Jednak nám jde o povšechnou charakteristiku časopisu v dobovém kontextu: Jaký byl rozsah tohoto periodika? Jaký typ textů a v jakých proporcích v něm nalezneme? Lišil se v těchto ohledech *Sborník* od ostatních dobových československých sociologických časopisů?

Jednak nás zajímá časopis z hlediska autorské struktury: Kolik autorů do *Sborníku* přispělo? Překrývala se autorská struktura *Sborníku* s ostatními časopisy? Tj. přispívali do *Sborníku* autoři publikující v SR a SP, nebo vytvořil slovenský časopis platformu pro nový a jiný okruh sociologů? Přispívali do *Sborníku* sociologové významní i z dnešního pohledu nebo spíše sociologové dnes pozapomenutí? Byl časopis zdrojem „přímého“ kontaktu se zahraniční sociologií – tj. publikovali v časopise zahraniční sociologové (kteří)?

Sociologický sborník nás pochopitelně zajímá také z hlediska tematické struktury. Cílem je zodpovědět otázky, jaké typy témat převládaly? Která z konkrétních témat byla dominantní? Shodovala se tematická struktura *Sborníku* se strukturou dalších časopisů? Pokud ano, lišilo se pojednání o sdílených tématech? Jaká sociologická literatura či obecněji sociologie (domácí, západní, východní) byla v časopise reflektována (recenzována)?

Uvedenému členění otázek odpovídá i struktura třetí části textu, v němž jsou prezentovány výsledky analýzy. Následující pasáž se však věnuje stručnému představení použité metody. Závěrečná část statí je věnovaná shrnutí zobecnujících poznatků, plynoucích ze zodpovězení dílčích otázek.

² K problematice produkce v obou českých časopisech existuje několik textů: Hrazdírová 1971; Nešpor 2007a; Nešpor 2007b; Janák 2010; Janák 2011a; 2011b.

³ Vedle paradigmatu *kontinuity a diskontinuity* slovenské sociologie autoři popisují interpretační paradigma *likvidace a sterilizace* sociologie, *paradigma veřejného a skrytého* života sociologie a *paradigma rozvoje sociologie jako vědy a jejího sociologického zneužívání*. (Srov. Turčan – Laiferová 2002)

2. Metoda

Pro analýzu *Sociologického sborníku* byla použita metoda obsahové analýzy. Z důvodů porovnatelnosti výsledků byla převzata metodika z předchozích analýz českých časopisů⁴. Použitý postup se zaměřoval jak na formalizovatelnými postupy snadno měřitelné charakteristiky (počet příspěvků, jejich rozsah, typ textu, autorství, původ autora apod.), tak na určení tematického obsahu příspěvků. K vystižení tematického obsahu příspěvků byla využita kombinace uzavřeného a otevřeného kódování. Na základě rychlého systematického pročtení textu byl nejprve přiřazen každý text do tematické typologie obsahující pět kategorií: sociální realita, sociologie, sociologická teorie a epistemologie, metodologie empirického výzkumu, jiné. Dále byly ke každému článku přiřazeny kódy (v maximálním počtu osmi slov či slovních spojení), vystihující jeho tematický obsah. Tyto kódy byly dále analyzovány a opět kódovány za účelem získání obecnějších pojmů, které zastřešují určité širší tematické oblasti. Pro ně používáme termín tematická centra.

Reliabilita dichotomických a málo variujících proměnných byla testována tzv. Holstiho koeficientem s uspokojivým výsledkem 0,85. U proměnné tematický typ, postihující téma článku uzavřeným kódováním, byl využit koeficient Scottova π , jenž vyšel s hodnotou 0,82. U otevřeného kódování nelze využít kvantifikující postupy, zde lze však využít společnou diskusi o sémantické podobnosti použitých kódů (v níž se rozhodne, zda např. kódy „Štefánek“ a „Štefánkova sociologie“ lze považovat za shodu kodérů či jejich neshodu). Přiřazení článku pod kódy vyšší obecnosti lze však už opět vystavit formalizovanému testu reliability, u nějž hodnota Scottova π byla 0,8⁵.

3. Výsledky analýzy

Charakteristika zkoumaného souboru

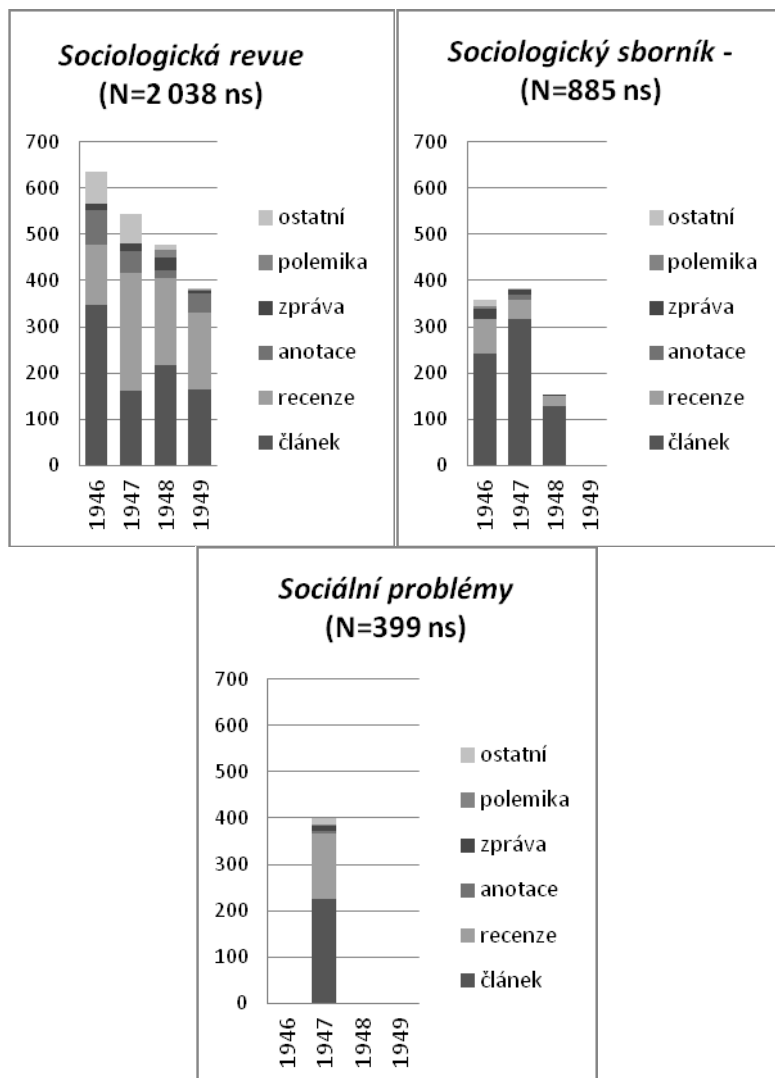
Za tři roky existence časopisu dosáhl počet analyzovaných jednotek 128 textů. V případě SP to bylo v poválečné periodě 78 J, v případě SR 597 J. Tyto rozdíly byly dány jednak počtem vyšlých ročníků v poválečné periodě (viz soubor grafů č. 1), ale také charakterem publikovaných textů.

⁴ Podrobně je popsána na stránkách *Sociologického časopisu*. (Janák 2011a)

⁵ Jednomu článku lze v principu přiřadit více kódů. Za shodu byla ve výpočtu považována i částečná shoda, kdy jeden kodér přiřadil kromě shodného kódu k článku i nějaký další kód navíc. Za pomoc při testování reliability děkuji kolegovi Martinu Stanoevovi.

Základní Holstiho koeficient popisuje přehledně např. Scherer 1998. O sofistikovanějších koeficientech včetně výpočtu Scottova π a diskuse jeho možností a limitů viz např. Titscher a kol. 2003: 65; Bell 2001: 22-24; Neuendorf 2002: 141-165; Riffe – Lacy – Fico 2005: 122-155; Scott 2009: 347-349; Krippendorf 2009: 350-357.

Soubor grafů č. 1: Počty a rozložení normostran v jednotlivých ročnících česko/slovenských sociologických časopisů v letech 1946 – 1949

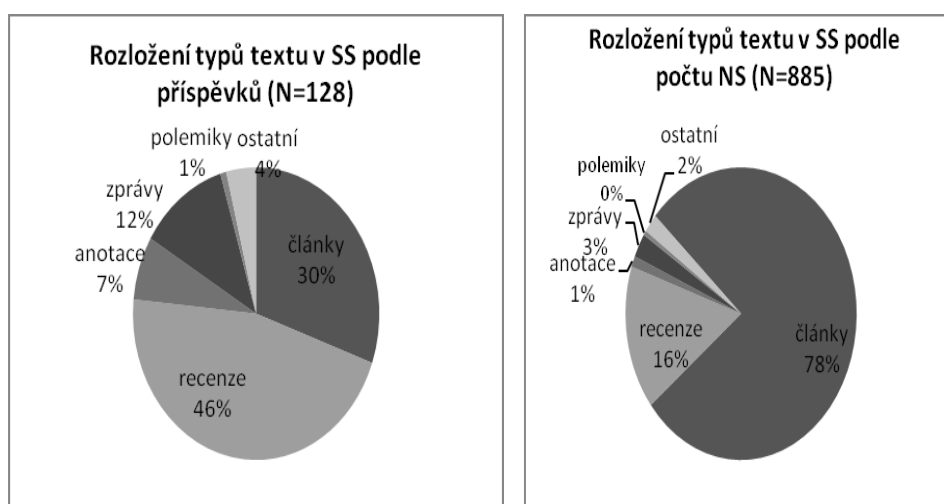
zdroj: autor

Z uvedených grafů je zřejmé, že *Sborník* měl nejvyšší podíl článků. Oproti tomu *Sociologická revue* byla z velké části recenzním časopisem. Její poválečné číslo bylo sice ještě „nabito“ články, které válka odložila do šuplíku, a také nekrology na spolupracovníky, kteří zemřeli v důsledku války (z těch

nejvýznamnějších filosof J. Tvrď, diplomat a sociolog žurnalistiky O. Butter nebo jeden z nejnadanějších Bláhových žáků B. Zwicker), jež byly v případě většího rozsahu díky použité operacionalizaci zařazeny mezi články. V dalších ročnících už byl vyšší podíl recenzí. Díky tomu se také trochu vyrovnávají při přepočtu na NS vysoké rozdíly, které panují při porovnávání počtu příspěvků. Referáty o literatuře měly v SR charakter drobnějších příspěvků. Nízké rozsahy posledních ročníků jsou dány tím, že vydávání časopisu bylo znemožněno před koncem roku. V případě SP, které vycházely v Praze, nebylo možné udržet časopis při životě již bezprostředně po politickém převratu v únoru 1948. Naopak, vydávání SR se podařilo „protáhnout“ až do r. 1949. *Sborník* zanikl podle logiky politického vývoje v druhé polovině roku 1948, i když bez zřetelných náznaků, že časopis přestane vycházet. Zrušení bylo dosaženo jakoby oklikou omezením vědecké činnosti Matice slovenské, čímž časopis přišel o nezbytné institucionální a finanční zázemí. (Pašiak 2009: 6)

Podíváme-li se na souhrnné údaje o proporcích typů textu ve sborníku, dostaneme následující obraz.

Soubor grafů č. 2: **Rozložení typů textu v *Sociologickém sborníku***

zdroj: autor

Co do počtu textů vedou jako v ostatních časopisech recenze (v součtu s anotacemi 53 %), nicméně s nárůstem daleko menším (v SR dosahovaly recenze v součtu s anotacemi 75 %). Po přepočtu na NS je podíl referátů o literatuře daleko menší (17 % ve *Sborníku* oproti 45 % v SR). SP z tohoto pohledu ležely někde mezi *Sborníkem* a SR. Poměry rozsahu polemik či zpráv z dění ve vědecké komunitě byly ve všech časopisech přibližně stejné. Sborník měl svou

strukturou, v níž dominovaly články, blížeji k dnešním časopisům. Tím však není řečeno, že by např. *Sociologická revue* byla něco málo. V době neexistence elektronické komunikace možná právě naopak. Kdo četl SR, ten měl dobrý přehled v podstatě o celosvětové sociologické produkci. Oproti západním časopisům SR pokrývala navíc i oblast středo- a východoevropské sociologie. Uvedený rozdíl vypovídá spíše o odlišné orientaci porovnávaných časopisů.

Autorská struktura

V průběhu existence časopisu do něj přispělo minimálně 26 rozličných autorů. Do SR přispělo za dobu její poválečné existence minimálně 75 autorů, do SP 21⁶. Autorská převaha *Sociologické revue* je dána nejen tím, že se jí podařilo přežít o rok déle než *Sborníku*, ale zejména tím, že šlo o časopis s dlouhou tradicí a rozsáhlým okruhem přispěvatelů už před druhou světovou válkou.

Díky tomu byla *Sociologická revue* jediným ze tří československých sociologických časopisů, v němž v poválečné periodě publikovali zahraniční autoři. Jejich počet přitom nebyl zcela zanedbatelný, 17 rozličných zahraničních autorů poslalo do SR 31 textů. Nicméně v osmi případech šlo o pozdravné dopisy v souvislosti s šestistým výročím Karlovy univerzity v roce 1948, přející Československu svobodný rozvoj vědy a tvořivosti i do budoucna. Dnes se můžeme už jen dohadovat, zda se tyto texty v SR objevily jako součást strategie pro její udržení. Je také otázkou, zda obě zbývající redakce o zahraniční příspěvky vůbec usilovaly. Redakce SP se již před válkou přihlásila ke snaze publikovat především původní práce českých autorů. (Král 1937: 75) Deklarovaným cílem *Sborníku* bylo zase sladění výzkumných aktivit „u nás“ (tj. na Slovensku) a „vytvorenie (...) pracovného súručenstva (...), čomu môže najlepšie pomôcť spoločný publikačný orgán, v ktorom by mohli naši vedeckí pracovníci v sociológii a v sociálnych vedách publikovať svoje špeciálne práce. K tomuto smeruje snaženie *Sociologického sborníka* i Sociologického odboru vôbec.“ (R. 1946: 2) Sociologický sborník byl tedy cíleně zaměřený na koncentraci výsledků domácí výzkumné aktivity.

Do značné míry bylo úsilí redakce v tomto ohledu úspěšné. Sborník vytvořil publikační platformu pro okruh sociologů, který byl z velké části odlišný od přispěvatelů *Sociálních problémů* i *Sociologické revue*. Z okruhu SP do *Sborníku* nepřispěl nikdo, ale v SP se objevil jeden text A. Hirnera (1947). Se *Sociologickou revue* byla autorská vzájemnost větší. V SR publikovali z autorů SS I. Gašparec a A. Štefánek, který patřil jak k redakčnímu okruhu SR v době meziválečné, tak k hlavním spolupracovníkům SS. Ve *Sborníku* se zase objevily texty I. A. Bláhy, M. Hájka, J. Obrdlíkové (a dvoudomého A. Štefánka), kteří publikovali více v SR. Kromě jmenovaných pěti autorů přispívali do

⁶ Od celkového počtu podpisů byly odečteny neidentifikovatelné zkratky a spoluautorství badatelů, kteří v daném časopise publikovali i samostatně.

Sborníku autoři, kteří nepřispívali do dalšího z významných dobových sociologických časopisů. A pokud bychom za definiční znak vzali jazyk jejich publikací, jednalo se o autory slovenské. *Sborník* tak fungoval jako základ odborné komunikace pro slovenské sociology. Ačkoli autoři přispívající do *Sborníku* publikovali i jinde (např. Hirner byl redaktorem *Filosofického sborníku* Matice slovenské (Turčan a Laiferová 2002: 148)), teprve vznik *Sborníku* umožnil soustředit sociologickou produkci a tím vytvářet (či posilňovat) prostřednictvím komunikace odbornou komunitu⁷.

Ačkoli neexistuje žádný závazný žebříček významných českých ani slovenských sociologů, můžeme se opřít o existující dílčí publikace k dějinám české i slovenské sociologie, jichž je poměrně dost (z novějších monografií např. Janák (2009), Klobucký (2006), Nešpor (2008), Pecka 2007), případně o seznam jmen pro připravovaný slovník českých sociologů. V něm figurují také dva sociologové slovenští (působící částečně i v Česku): A. Štefánek a A. Hirner. Asi nebude většího sporu o tom, že A. Štefánek je nejvýznamnějším slovenským sociologem první poloviny 20. století (např. Petrusek 2009: 29-30) a A. Hirner zase doby poválečných desetiletí. I. A. Bláha patří zase bezpochyby mezi nejvýznamnější české sociology, podobného významu jako T. G. Masaryk, J. L. Fischer nebo E. Chalupný. Místo M. Hájků nebo J. Obrdlíkové je vedle těchto klasiků české a slovenské sociologie sice o třídu níže, ale rozhodně není nevýznamné. V *Sociologickém sborníku* tedy publikovali nejen nejvýznamnější slovenští sociologové, ale také někteří z významných českých sociologů. V tomto případě však šlo o sociology z brněnského intelektuálního okruhu, příspěvek od pražských sociologů se ve *Sborníku* neobjevil.

Měřeno počtem stran byl nejproduktivnějším autorem výkonný redaktor P. Gula. S nevelkým odstupem jej následoval šéfredaktor časopisu A. Hirner. Situace byla obdobná jako v ostatních časopisech a trochu protikladná době dnešní: členové redakce se podíleli na publikacích v časopise výrazně větší měrou než ostatní autoři. Je velmi pravděpodobné, že produktivita obou redaktorů byla reálně ještě větší, protože od nich nepochybně pocházela část nepodepsaných příspěvků a zpráv nebo textů podepsaných zkratkou R (tj. redakce). Gula a Hirner byli následováni sociálním psychologem A. Jurovským, I. Gašparcem a T. Pardelem. Posledně zmiňovaný napsal sice pouze jeden, ale zato obsáhlý příspěvek kritizující Freudův výklad sociálních jevů, zejména jeho názorů na exogamii, náboženství, etiku, právo, kulturu, přičemž námitky, které přinášel, byly především metodologické povahy.

Následující graf přináší přehlednou informaci o pořadí pěti nejproduktivnějších autorů přispívajících do sborníku.

⁷ Jenom pro úplnost dodejme, že 14 publikací bylo nepodepsaných. V těchto případech šlo o kratší zprávy nebo recenze.

Graf č. 3: Počet příspěvků a normostran u nejproduktivnějších autorů

zdroj: autor

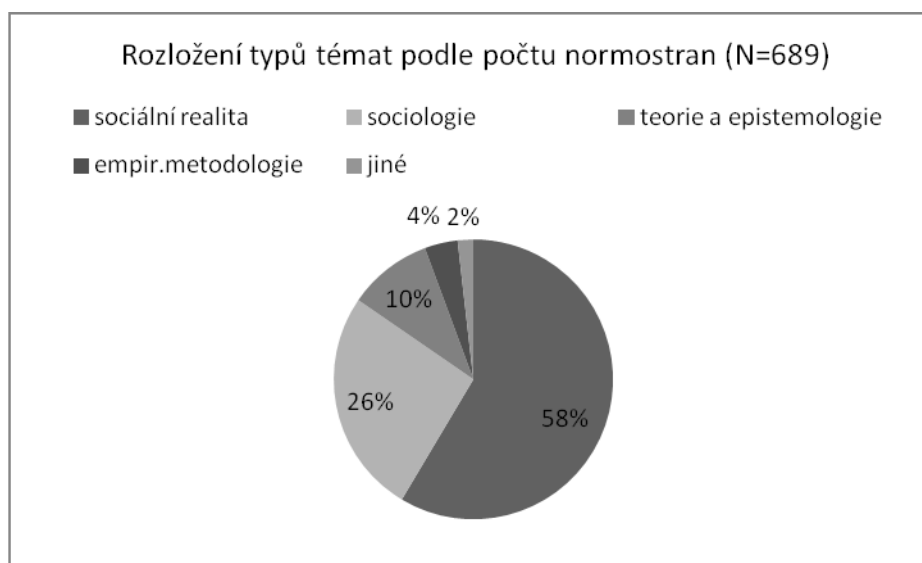
Podíváme-li se na produktivitu autorů v podsouboru článku a statí, nejproduktivnějšími autory zůstali redaktori P. Gula a A. Hirner, kteří každý publikovali ve sborníku pět statí, přičemž Gulovy příspěvky většinou pojednávaly o slovenské sociologii, zatímco Hirner se věnoval meritorním tématům ze sociologické teorie nebo empiricky vymezitelným tématům. Za dvěma čelními redaktory se umístil M. Hájek se čtyřmi příspěvky, z nichž jeden se věnoval metodologii výzkumu města Brna, a tři představovaly články k empirickým tématům. I. Gašparec, jenž publikoval i v českých časopisech, byl podepsán pod třemi články. Ostatní autoři přispěli do *Sborníku* méně než třemi články.

Tematická struktura – uzavřené kódování

Do tematické analýzy bylo zařazeno celkem 42 textů, které byly v předchozích fázích výzkumu označeny jako články a statě nebo rozsáhlejší texty z kategorie „ostatní“, jež se svým charakterem blížily článkům. Po roztřídění těchto textů do čtyř, resp. pěti tematických kategorií – 1. sociální realita, 2. sociologie (domácí nebo zahraniční), 3. sociologická teorie a epistemologie, 4. metodologie empirických výzkumů, 5. jiné – dostaneme následující obraz:⁸

⁸ Definice kategorií v kódovacím klíči zněla: Kategorie 1 – sociální realita: Do kategorie sociální realita spadá každý článek vztahující se k nějakému empiricky vymezenému či vymezitelnému sociálnímu jevu (např. O rodině a syndikátu, Výzkum obce Velká nad Veličkou, Primitivismus a zločinnost s hlediska všeobecného). Do kategorie sociální reality spadá každá stat' z empirického výzkumu, ale i obecněji založená pojednání (teoretické statě) vztahující se k empiricky vymezenému tématu. Kategorie 2 – sociologická tradice (sociologie): Do této kategorie spadají všechny texty, které svým obsahem pojednávají o sociologických autorech, o nějaké sociologické škole nebo směru, případně o diskusi nějakého problému v domácí nebo zahraniční odborné produkci. Kategorie 3 – sociologická teorie a epistemologie: V případě kategorie sociologická teorie jde o neempirická témata, konceptuální analýzy (např. Ke sporu o definici jevů sociálních), obecnou sociologickou teorii či epistemologické úvahy filosofického rázu. Kategorie 4 – metodologie empirického výzkumu: Do této kategorie spadají texty věnované sociologické metodě a metodologickým problémům empirického výzkumu (např. Experimentální metoda ve

Graf č. 4: Rozložení typů témat podle počtu normostran

Největší prostor mezi články zabírala témata spojená se sociologicky referenční kategorií – sociální realitou, tj. empiricky vymežitelnými objekty sociálního dění (25 textů). Ze všech tří sociologických časopisů tehdejšího Československa měl *Sborník* jednoznačně nejvyšší podíl článků založených na empirických datech. Z 25 textů jich bylo sedm (tj. přibližně třetina) založeno na vlastních datech, čtyři na statistikách či datech z jiných výzkumů. Tři texty z tohoto podskupiny neprezentovaly metodu ani samotná data, ale z kontextu je patrné, že musely být napsané na základě „nějak“ sebraných dat. Jde o text A. Křižka (1947), rozebírajícího dobový francouzský tisk, J. Surkoše (1947), jenž popisuje (pravděpodobně na základě vlastní zkušenosti) fungování politického života venkovské obce, a text I. Gašparce, shrnující sociografický výzkum vesnice. (Gašparec 1947) V poválečném ročníku SP byl na vlastních empirických datech založen jeden z osmi textů (Souček 1947), v případě SR můžeme konstatovat o něco vyšší podíl. Jedním z faktorů relativně častého využívání vlastních dat v příspěvcích autorů publikujících ve *Sborníku* může být sociografická tradice propagovaná a kultivovaná na Slovensku A. Štefánkem.

Přibližně čtvrtinu prostoru zabíraly články věnované samotné sociologii a přibližně jednu desetinu (4 texty) články vázané k problematice sociologické

vědách sociálních). Nejde tedy o zveřejnění výsledků výzkumů. Kategorie 5 – jiné: do kategorie spadnou tematicky nezařaditelné texty.

teorie a epistemologie. Dlužno dodat, že o rozvoj sociologické teorie na stránkách sborníku usiloval zejména A. Hirner.

Proporce *Sociologické revue*, u níž rozsah daného podsouboru tvořil přibližně dvojnásobný počet textů (80), jež zabíraly něco přes 1000 stran, byly přibližně stejné. Rozdíl se pohyboval spíše v řádu procent než desítek procent.

Tematická struktura – otevřené kódování

Vzhledem k nevelkému počtu článků, jež byly za necelé tři ročníky v časopise publikovány, nemá mnoho smyslu řadit tematická centra do různých skupin podle velikosti. Nicméně má smysl se blíže podívat na ty z tematických oblastí, které jednoznačně vyčnívají z řady různorodého tematického materiálu. Tyto oblasti byly nalezeny tak, že nejprve prošly všechny články otevřeným kódováním. Následně byly přiřazené kódy v dalším kole podrobeny „polootevřenému“ kódování za pomoci seznamu tematických center, získaného z již dříve učiněné analýzy *Sociologické revue* a *Sociálních problémů*. Pro tento postup bylo rozhodnuto z důvodu lepší srovnatelnosti obsahu *Sborníku* s dalšími periodiky.

Nejfrekventovanějším tématem ve *Sborníku*, stejně jako v ostatních dvou sociologických časopisech, byla samotná sociologie. Článků a statí věnovaných určitému mysliteli či nějaké teoretické koncepci nalezneme ve *Sborníku* osm (ze 42 textů). V SR bylo věnováno samotné sociologii 32 (z 80) textů a v SP šest (z 18) textů. Ve slovenském periodiku tedy přibližně jedna pětina statí, v SP třetina a v SR dokonce 40 % poválečných statí. Je však třeba podotknout, že vysoké procento tohoto typu textů v SR má na svědomí rozsáhlá poválečná produkce nekrologů a medailonů, věnovaných spolupracovníkům revue, kteří zemřeli v důsledku válečného konfliktu (z nejznámějších připomeňme filosofa J. Tvrdeho, jednoho z nejnadanějších Bláhových žáků B. Zwickera, diplomata a sociologa médií O. Buttera, estetika a sociologa umění B. Václavka, literáta J. Uhra a další). Ačkoli shoda panovala v dominanci uvedeného tématu, jeho zpracování se v dobových časopisech již značně lišilo.

Z hlediska textů věnovaných jednotlivým postavám v českých časopisech jednoznačně dominovalo téma T. G. Masaryka, na Slovensku A. Štefánka. V poválečné SR bylo zveřejněno devět textů věnovaných Masarykovu myšlení (mj. i od A. Štefánka (1947?)), tj. přibližně jeden z deseti textů v podsouboru statí. V SP byl zveřejněn jeden takovýto text z pera J. Krále (1947a). Stejný poměr jako v SR o Masarykovi nalezneme ve *Sborníku* v případě A. Štefánka, kterému bylo věnováno pět textů. (Karvaš 1947; Janšák 1947; Gula 1947a; Gula 1947b; Šamko 1947) Jistěže bylo v obou případech větší množství textů iniciováno výročími (u TGM úmrtí, u Štefánka narození). Nicméně uvedená disproporce zůstává relevantní výpovědí o vnímání signifikance toho kterého sociologa pro skupinu badatelů, sdruženou kolem rozličných periodik. Na tom

mnoho nezmění fakt, že Štefánkovi byl věnován jeden text v SR (Čep 1947a) a jeho jubileu kratinká zpráva v SP. (Král 1947b) Masarykovi ve slovenském periodiku pozornost věnována nebyla. I v drobnějších zprávách se dočteme o Halbwachsovi či Elwoodovi, ale nikoli o Masarykově výročí. Tento posun ve vnímání významu Masaryka a Štefánka může souviset s hledáním a vymezováním vlastní oborové identity. Zatímco v Čechách de facto všichni významní sociologové z první sociologické generace (Beneš, Bláha, Fischer, Chalupný, Král) prošli Masarykovým seminářem a byli jeho přímými žáky (ačkoli zdaleka ne epigony a zdaleka ne vždy pokračujícími v intencích svého učitele), situace na Slovensku byla jiná. I zde byl nepopiratelný iniciační vliv Masarykův, zejména v případě hlasistického hnutí. (Podrobně k tomuto viz Klobucký 2006) Nicméně pro generaci sociologů a širěji okruh badatelů, kteří přispívali do *Sborníku*, již nebyl zdrojem identifikace. Tím naopak byl Anton Štefánek, zakladatel katedry aplikované sociologie (1937) na univerzitě v Bratislavě. Ve Štefánkově myšlení je Masarykův vliv sice silný, ale rozhodně nepřevyšuje Štefánkovu původnost, tím méně jej pak odděluje Štefánkovi žáci a recipienti jeho sociologického odkazu. Ačkoli nemáme k dispozici potřebné údaje, je důvodné se domnívat, že většina mladších autorů *Sborníku* pravděpodobně prošla Štefánkovou bratislavskou katedrou.

Při interpretaci zmíněných posunů significance je třeba přihlídnout také k dobovým česko-slovenským vztahům. Jisté národní česko-slovenské napětí bylo přítomné de facto již před založením československého státu za první světové války v zahraničním odboji. Také úvahy tehdejších sociologů-politiků (Masaryka, Beneše, Štefánka) o společné a nedělitelné československé národní identitě byly více politickým projektem, ačkoli nejednou rozsáhle vyargumentovaným za použití sociologických znalostí než popisem daností. Vedle sil dostředivých, které měly podporu od čelných politiků i sociologů, tu byly neméně silné tendence odstředivé, které získaly na Slovensku i politicky navrch po Mnichovu. A ačkoli jejich válečná kompromitace obcováním s nacistem vedla k jednoznačnému poválečnému politickému vítězství unifikujících sil bezprostředně po válce, další politický vývoj československé jednoty jednoznačně bezproblémový nebyl. (K tomu přehledně včetně předešlého historického vývoje např. Kováč 1998: 339-361) V těchto podmínkách se také sebeidentifikace sociologie na Slovensku mohla jen stěží odvozovat bezproblémově od Masaryka. Třebaže nic nenaznačuje tomu, že by Masarykovo dílo ať politické či sociologické, resp. sociálně filosofické bylo mezi slovenskými sociology po válce odmítáno, Masaryk byl pravděpodobně vnímán více jako český myslitel (a politik), který měl ke slovenským intelektuálům velmi blízko a případně působil na slovenské intelektuály v rovině obecně světonázorové, ale nikoli jako postava významná pro obor, jako tomu bylo v Česku. Nic není výmluvnějším dokladem tohoto postoje, než právě mlčení o Masarykovi ve

slovenské sociologii po válce (pochopitelně s výjimkou samotného Štefánka, který ale patřil k jiné generaci sociologicky i politicky a svůj příspěvek o TGM navíc publikoval v SR a nikoli ve *Sborníku*).

Vedle příspěvků věnovaných A. Štefánkovi nalezneme v tomto tematickém centru ještě dva příspěvky orientované na analýzu dobového stavu slovenské sociologie (Gula 1946a) a perspektivně nosná témata jejího rozvoje (Gula 1946b). Jeden příspěvek (Pardel 1947) byl věnován kritice (zejména z metodologických důvodů) Freudových názorů na sociální jevy. Interpretace takového struktury daného tematického centra je nasnadě. V dimenzi reflexe samotné sociologie *Sborník* plně korespondoval s intencí deklarovanou v úvodním čísle – vytvořit „pracovní souručenství u nás“ (tj. na Slovensku). Téměř výlučná orientace na slovenskou sociologii má pro tuto sociologii jednoznačně, i když třeba ne zcela programově, funkci sebeidentifikační. Sebereflexe zde má funkci sebedefinice i sebeprosazení. To vynikne v kontrastu s českými časopisy, kde, s výjimkou Masaryka, je pozornost věnována formou článků i sociologii polské, maďarské, americké, francouzské, potažmo i německé v zájmu o reflexi díla Maxe Webera v dobově aktuální anglosaské literatuře. (Tondl 1947) Reflexe sociologie slovenské na stránkách SP, která svou existencí dává najevo vlastní svébytnost neredukovatelnou na mlčky předpokládanou jednotu, pochází symptomaticky z pera iniciátora slovenského časopisu A. Hirnera.

Svým způsobem s výše uvedeným i s postavou A. Štefánka souvisí i druhé zřetelné tematické centrum, které lze v *Sociologickém sborníku* nalézt, jímž je téma venkova, které je koneckonců pro slovenskou sociologii důležité dodnes. (Klobucký 2009; Laiferová 2009: 41) Tímto kódem bylo označeno sedm článků. (Decker 1946; Gula 1946b; Hudíková 1946; Hájek 1946, 1947; Surkoš 1947; Gašparec 1947; Januška 1947) Až na jednu výjimku se všechny uvedené texty vážou na problematiku slovenského venkova. Tou výjimkou je text v Brně působícího sociologa M. Hájka, který se věnoval výzkumu vesnice na moravskoslovenském pomezí. Většina těchto textů (zejm. Surkoš 1947; Gašparec 1947; Januška 1947) jde zřetelně v intencích tzv. sociografie, jejímž propagátorem byl právě Štefánek. Svoji koncepci Štefánek asi nejuceleněji vyjádřil v *Základech sociografie Slovenska*, vydaných za války. Sociografie v jeho podání byla jakýmsi projektem empirické sociologie. (Srov. zejména Štefánek 1944: 9-15) Ačkoli si dnes sociologii definujeme primárně jako empirickou disciplínu, pro niž sociologická teorie tvoří nezbytný background, je třeba si uvědomit, že tomu tak nebylo od počátku. Např. August Comte, který dal sociologii název, a tím i jistou identitu, samotnou sociologii v dnešním pojetí zdaleka nedělal. Jeho myšlenkové dílo je spíše metateorií, filosofií sociologie. Iniciátor česko/slovenské sociologie Masaryk byl profesorem filosofie. Jeho habilitace (Masaryk 2002), tematicky navýsost sociologická, jež svou konkrétností nebyla tehdejšími filosofům mnoho po chuti, sice využívá statistik, ale je

plná filosofujících přesahů a úvah o náboženství a nikoli empirických výzkumů religiozity. Moralistické konotace textu jsou pravděpodobně způsobeny překladem z němčiny (Střítecký 1994), ale i v německém originále je nepochybně dosti etického náprahu. Většina prvních českých sociologů psala sice práce o empiricky vymezitelných tématech (např. Bláha o městě, Foustka o sociálně marginalizovaných), ale práce to byly čistě teoretické, založené na studiu v knihovně a nikoli v terénu atp. Sociografie byla praktickým rozvedením Masarykova realismu na poli sociologickém. Byla to snaha dělat novou neteoretickou sociologii. Takovou, která by poskytla konkrétní, pro potřeby sociální politiky či politické praxe využitelná, data o konkrétní společnosti či skupině. To byla intence Štefánkova a v linii této neteoretické sociologie se nesou i uvedené texty v *Sociologickém sborníku*. Představují především empiricky založené popisy slovenského venkova.

Tento rys vynikne i ve srovnání s českými časopisy. V poválečných výtiscích SP nenalezneme ani jeden článek s touto tematikou a i v předválečných ročnících byla problematika venkova spíše upozaděna. Systematicky a v hojně míře byla sociologie venkova zastoupena v SR před válkou a tři texty nalezneme i v poválečných ročnících. Nicméně vzhledem k celkovému počtu příspěvků v SR a ve *Sborníku* je relativní převaha druhého periodika výrazná. Silné zastoupení tématu venkova v předválečných ročnících SR souvisí pravděpodobně s personálním zastoupením členů redakce v sociologické komisi Československé akademie zemědělské. Zakladatelem této instituce byl jeden z bývalých hlasistů a můžeme říci „sociolog-amatér“ M. Hodža, mj. člen Masarykovy sociologické společnosti (Hodžovy texty se dočkaly i recenzní pozornosti v SR hlavně z pera E. Chalupného, vyskytly se zde některé jubilejní příspěvky, což svědčí o určité Hodžově sociologické relevanci i v 30. letech). Štefánek byl předsedou tzv. Osvětového odboru, pod nějž sociologická komise příslušela, šéfredaktor SR Bláha byl předsedou Sociologické komise sociologie venkova a E. Chalupný jejím náměstkem. (Voráček 1999) Sociologové z okruhu brněnského časopisu také příležitostně přispěli do objemného *Věstníku ČAZ*, jenž nebyl pouze organizačním bulletinem, ale jeho těžiště tvořily odborné články z nejrůznějších oborů. Nicméně srovnáme-li poválečné příspěvky v SR, patřící pod tematické centrum venkova, s texty ve *Sborníku*, musíme zkonstatovat jistou odlišnost v uvedených intencích. Všechny tři poválečné texty v SR jsou vesměs teoretického rázu: Text M. Hájka (1946) se věnuje obecně sociologii venkova a metodologickým problémům výzkumu venkova; T. Čep (1947b) se v jednom textu zamýšlel nad vztahy T. G. Masaryka k venkovskému lidu a v druhém (Čep 1948) nad rolí českého venkova v revolučním roce 1848. Žádná data, žádné případové studie. To v žádném případě neznamená, že by se autoři publikující v SR vůbec nevěnovali empirickým výzkumům. Zrovna po válce byl v Brně sociologickým seminářem realizován

rozsáhlý empirický výzkum města. Zpracování dat a publikaci výsledků však z větší části znemožnil politický vývoj po únoru 1948. Uvedené srovnání je spíše výmluvnou ilustrací významu sociografické tradice na Slovensku a jejího vlivu na tematickou strukturu v *Sociologickém sborníku*.

O této převládající linii orientace svědčí částečně také třetí tematická oblast, kterou bychom mohli z hlediska relativního počtu (pěti) příspěvků označit jako centrum. Jde o téma národa. Štefánkova sociografie Slovenska je především popisem venkova jako esence slovenského národa. Spojení těla národní společnosti s venkovem není nijak velkou originalitou. Jak ukázala ve své studii o konstrukci moderní evropské národní identity A. M. Thiessová (2007), venkov byl zdrojem národní identity prakticky u všech moderních národů Evropy. Slovenský případ a jeho zpracování Štefánkem jsou trochu výjimečné tím, že venkov je tím nejdůležitějším a v podstatě výlučným zdrojem národní identity. Texty ve *Sborníku* v protikladu k tomuto propojení nikterak silně na propojení tematických center národa a venkova neukazují. Z hlediska použité metodiky to znamená, že texty označené kódem národ nebyly zároveň (resp. až na jednu výjimku (Gula 1946b)) kódovány kódem venkov. Nicméně do uvedené linie zapadají tím, že jsou všechny, třebaš volněji, spojeny s problémy slovenského národa. Ať už jde o problém maďarské šlechty (Štefánek 1946) či reflexi Štefánkovy sociologie národa (Gula 1947a; 1947b) nebo o sociologický rozbor slovanství. (Štefánek 1947b) T. Ollík (1970) se domnívá, že sociografie na Slovensku začíná a končí Štefánkem, oproti tomu soudobí autoři mluví dokonce o Štefánkově kruhu či Bratislavské sociografické škole. (Turčan – Laiferová 2002: 146) Analýza *Sborníku* nasvědčuje spíše druhé variantě. S Ollíkem lze souhlasit v tom, že nešlo o školu s vlastní ucelenou teorií, konceptuálním aparátem apod. Nicméně zřetelný příklon k neteoretické empirii i tematická dominance venkova svědčí o jakémsi štefánkovském sociografickém směru sociologického bádání na Slovensku, který postavu A. Štefánka jasně překračuje. Nicméně je patrné, že Štefánek inspiroval empiričností. Jeho spojení národa a venkova již tak silnou rezonanci nevyvolalo.

Tematické centrum národa se relativně silně objevilo i v českých periodikách. V podobě tří (z celkově 18) článků v SP a devíti (z 80) článků v SR, přičemž v SP šlo o čistě teoretické texty vázané k problematice vymezení národa. (Boháč 1947; Korčák 1947; Ullrich 1947) V SR jsou patrné dvě linie poválečného zpracování problematiky. První tvoří otázka česko-slovenských vztahů, kterou zde však tematizovali především slovenští autoři (Gašparec, Štefánek), druhou jsou články navazující na nedávné válečné události. Druhá světová válka i poválečné přesuny obyvatelstva byly nepochybně silným zdrojem senzitivity tehdejších sociologů k národnostní problematice.

Další tematické oblasti pokryté ve *Sborníku* jsou spíše příležitostného či ojedinělého charakteru, proto jim nebudeme věnovat detailnější pozornost a

spokojíme se s pouhým výčtem. Několik článků se vztahovalo k sociálně psychologické problematice lidské osobnosti a jejího vztahu k okolnímu prostředí, odrážející mj. podíl sociálních psychologů mezi přispěvateli *Sborníku*. Byla sledována problematika práce a dělnictva a příležitostně také otázka náboženská. Spíše ojediněle se objevily analýzy médií, města, rodiny, hospodářství, lidu a školství, resp. výchovy.

Recenzní činnost

Pro úplnější obraz *Sociologického sborníku* doplňme ještě několik informací k recenzní činnosti. Ve *Sborníku* bylo publikováno 53 recenzí na knihy domácích i zahraničních autorů plus 15 informačních textů sledujících domácí i zahraniční periodika. V souhrnném počtu referátů o odborné literatuře výrazně dominovalo sledování domácí (tj. české i slovenské) produkce. V podsouboru recenzí věnovaných knihám také převažoval zájem o české a slovenské knihy nad zahraničními v poměru 29 : 22. Přitom více prostoru bylo věnováno českým knihám (17 recenzí) než slovenským (12 recenzí). To bylo způsobeno pravděpodobně menší slovenskou produkcí, ale nasvědčuje to i vnímání české a slovenské sociologie optikou jednoty, nebo lépe řečeno silné souvztažnosti. Ze slovenských autorů byla více než jedna recenze věnována A. Štefánkovi a A. Hirnerovi. To odpovídá i dnešnímu retrospektivnímu pohledu na Štefánka a Hirnera jako na nejvýznamnější postavy meziválečné a poválečné sociologie na Slovensku. Zajímavý je pohled na recepci české produkce. Z českých sociologických klasiků bylo věnováno nejvíce prostoru I. A. Bláhovi (5 recenzí). Po jedné recenzi se dočkaly i texty J. L. Fischera, J. Krále, E. Chalupného. Vysvětlovat si uvedenou disproporci Bláhovou vysokou produkcí by nebylo správné. Recenzí se dočkaly i jeho menší práce nebo opakovaná vydání. Snad tu svou roli sehrála určitá (komentovaná) blízkost okruhu brněnských sociologů slovenskému periodiku. Každopádně to však svědčí i o dobovém vnímání jeho sociologického významu slovenskými sociology.

Po české a slovenské sociologii byl největší zájem o sociologii francouzskou a americkou, o něco méně o anglickou. Spořejší reflexe (1 až 3 recenze) se dočkaly knihy německé (resp. šlo o německého emigranta Utitze), švýcarské, belgické. Z východoevropských zemí se dostalo pozornosti rumunské sociologii (zde šlo o D. Gustiho, který byl významnou postavou pro sociografii) a jedna recenze se vztahovala k sociologii maďarské. Vzhledem k probíhajícímu politickému vývoji je poněkud překvapující, že nenalezneme na stránkách *Sborníku* jedinou reflexi sovětské sociologie, zatímco na stránkách českých časopisů šlo, v porovnání s předválečnou orientací, o jasný nárůst pozornosti. Snad se zde projevil rozdíl v rozložení politických sil v obou částech Československa. Ačkoli centrální vláda byla s jasnou převahou komunistů, volby v r. 1946 na Slovensku komunisté zdaleka nevyhráli. A jejich úsilí

o stržení moci na sebe bylo na Slovensku daleko pomalejší, přestože používali podobných nátlakových prostředků, včetně protizákonných postupů, populismu a demagogie jako v Čechách. (Srov. Kováč 1998: 245-262) O politickém osudu Slovenska se však v poslední instanci rozhodovalo podle vývoje v Praze. Ačkoli nelze příklon k intenzivnějšímu sledování ruské, resp. sovětské sociologie v českých časopisech interpretovat jako výsledek obav z komunistů, ale spíše jako nepřímý důsledek politického uznání Sovětského svazu za klíčového zahraničního partnera Československa v dobrém i zlém, je patrné, že politické ovzduší na Slovensku podobnou reakci nevyvolalo. Únor 1948 však znamenal pro všechny časopisy bez rozdílu začátek jejich konce, ať už se nacházely v kterékoli části státu.

4. Závěr

Nepochybně hlavním zjištěním přesahujícím dílčí postřehy je, že *Sociologický sborník* měl nezastupitelnou úlohu při formování poválečné sociologie na Slovensku a to ve dvojitým smyslu. Za prvé (a především) vytvořil první nosnou komunikační platformu pro slovenskou sociologii jako takovou. Za druhé byl manifestací oborové identity určité části slovenských vědců. Analýza autorské struktury časopisu ukázala, že kolem *Sborníku* se seskupila skupina sociologů, kteří, až na tři výjimky (Gašparec, Hirner, Štefánek), nepublikovali v českých časopisech. Jednak šlo o mladé sociology, pro které byl časopis novou příležitostí, a jednak koncentroval do jednoho hlavního periodika sociologickou práci těch starších, kteří publikovali už dříve v rozličných jiných časopisech (např. ve filosofickém či psychologickém sborníku Matice slovenské).

Ve *Sborníku* se také projevilo sebepojetí disciplíny poněkud odlišné od českého. Paradigmatickým příkladem je zde mluvení o Štefánkovi (jenž sám psal více do brněnské *Sociologické revue*) a mlčení o Masarykovi, který naopak představoval frekventované téma v českém prostředí. Ale např. i v reflexi odborné literatury zde převládala jasná zaměřenost na domácí autory (byť nejen slovenské, ale i české) než na zahraniční produkci. Štefánkova osobnost nebyla jen symbolem v mozaice vlastní identity, ale věcně se projevila i v charakteru empiricky orientovaných článků. Tematicky i formálně jich dominantní část spadala do sociografické linie výzkumu slovenské společnosti jako „národa venkovanů“. Empirický až deskriptivní charakter dominantní části článků založených na empirických datech v protikladu k teoretičtější české produkci také předznamenává pojetí disciplíny nastupující slovenské sociologické generace.

Můžeme konstatovat, že se podařilo redakci *Sborníku* naplnit svůj program „vytvoření pracovního souručenství“. Únor 1948 však uvedenou vývojovou linii přerušil. Je až s podivem, že se tato empirická linie (dobře využitelná pro potřeby státní správy) musela v době obnovování sociologie v 60. letech opět složitě vybojovávat. (Szomolányiová 1990: 371 an.) I přesto nebo možná právě

proto, že zrušení *Sborníku* skutečně znamenalo přerušení určité kontinuity, nepřestane být důležitým komponentem (objektivní) historické reflexe slovenské sociologie i (subjektivního) historického sebepojetí disciplíny v době dnešní.

Dušan Janák vystudoval sociologii na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, kde získal také doktorát. Zabývá se dějinami (nejen) české sociologie, společnostmi střední Evropy, sociální filosofií a filosofií sociálních věd. V těchto oblastech publikoval několik studií v odborných časopisech a monografii *Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy*. Studie z dějin klasické české sociologie (Brno 2009).

LITERATURA

- BOHÁČ, A., 1947: Pojetí národa v dnešní době. Sociální problémy roč. 7, č. 1.
- ČEP, T., 1947a: Prof. PhDr. Anton Štefánek, sociolog Slovenska. Sociologická revue roč. 13, č. 1-2.
- ČEP, T., 1947b: T. G. Masaryk – lidové prvky v jeho myšlení a řeči. Sociologická revue roč. 13, č. 3.
- ČEP, T., 1948: Sociální funkce československého venkova po zrušení roboty v roce 1848. Sociologická revue. roč. 14, č. 2-3.
- DECKER, V., 1946: K sociálnemu pôvodu slovenskej robotníckej triedy. Sociologický sborník, roč. 1, č. 2.
- GAŠPAREC, I., 1947: Prvky kultúrnoduchovnej tvárnosti a ich objektivizácia. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- GULA, P., 1946a: Súčasný stav slovenskej sociologie. Sociologický sborník, roč. 1, č. 1.
- GULA, P., 1946b: K problematike sociografického výskumu slovenska. Sociologický sborník, roč. 1, č. 3-4.
- GULA, P., 1947a: Sociologia národa a nacionalizmu u Štefánka. Sociologický sborník, roč. 2, č. 1-2.
- GULA, P., 1947b: Sociologia slovensko-maďarského pomeru v predprevratových rokoch u Štefánka. Sociologický sborník, roč. 2, č. 1-2.
- HÁJEK, M., 1946: O průzkumu venkova z hlediska sociologického. Sociologická revue. roč. 12, č. 5.
- HÁJEK, M., 1947: Sociologický výzkum moravských kopanic a oblasti přilehlé. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- HIRNER, A. 1947: Sociologický ruch na Slovensku. Sociální problémy. roč. 7, č. 1.
- HRAZDÍROVÁ, B., 1971: Vývojový profil brněnské Sociologické revue. Diplomová práce FF UJEP, Brno.
- HUDÍKOVÁ, P., 1946: Suma záverov o samovražednosti Bratislavy-mesta a vidieka za päťročie 1939-43. Sociologický sborník, roč. 1, č. 3-4.
- JANÁK, D. 2009: Hodnoty a hodnocení v sociologii Inocence Arnošta Bláhy. Studie z dějin klasické české sociologie. Brno: Mezinárodní politologický ústav MU.

- JANÁK, D., 2010: Obsahová analýza časopisu Sociální problémy. Autoři, témata, reflexe sociálních problémů. In: Sociální realita česko-polského příhraničí po vstupu do Evropské unie. Opava: Fakulta veřejných politik.
- JANÁK, D., 2011a: Autorská a tematická struktura Sociologické revue. Příspěvek k sociologickému rozboru české sociologie. Sociologický časopis/Czech Sociological Review roč. 47, č. 2 (v tisku).
- JANÁK, D., 2011b: Autorská a tematická struktura časopisu Sociální problémy. Příspěvek k sociologickému rozboru české sociologie. Lidé města. roč. 13, č. 1. (v tisku)
- JANŠÁK, Š., 1947: Slovo k osudom slovenskej vedy. Sociologický sborník, roč. 2, č. 1-2.
- JANUŠKA, L., 1947: Dojmy a postrehy z výskumu na Senči. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- KARVAŠ, I., 1947: Prof. Dr. Anton Štefánek 70-ročný. Sociologický sborník, roč. 2, č. 1-2.
- KLOBUCKÝ, R., 2006: Hlasistické hnutie: národ a sociológia. Začiatky sociologického myslenia na Slovensku. Bratislava: Sociologický ústav SAV.
- KLOBUCKÝ, R., 2009: Štyridsať rokov časopisu Sociológia. Sociológia, roč. 41, č. 1.
- KOVÁČ, D., 1998: Dějiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KORČÁK, J., 1947: Území a populace v teorii národa. Sociální problémy, roč. 7, č. 2.
- KRÁL, J., 1937: Zprávy a poznámky. Sociální problémy 5, 1937, 1: 75-76.
- KRÁL, J., 1947a: Demokratism jako Masarykova filosofie. Sociální problémy roč. 7, č. 1.
- KRÁL, J., 1947b: Sedmdesátiny Antona Štefánka. Sociologie a sociální problémy, roč. 7, č. 3.
- KRIPPENDORF, K., 2009. Testing the Reliability of Content analyzing Data: What is Involved and Why. Pp 350-357. In: K. Krippendorf, M. A. Bock (ed.) The Content Analysis Reader. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- KRIŽKA, A., 1947: Tvorcovia verejnej mienky vo Francúzsku. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- KUČMA, I., 1988. Matica slovenská a slovenská spoločnosť. Sociológia roč. 20, č. 5.
- LAIFEROVÁ, E., 2009: K reflexii súčasnej slovenskej sociológie: tradičné a univerzálne témy. Sociológia, roč. 41, č. 1.
- MASARYK, T. G., 2002: Sebevražda. Praha: Masarykův ústav AV ČR.
- NEŠPOR, Z. R., 2007a: Institucionální zázemí české sociologie před nástupem marxismu. Praha: SÚ AV.
- NEŠPOR, Z. R., 2007b: Před ¾ stoletím. Kvantifikovaný esej o časopisecké produkci české sociologie před nástupem marxismu a dnes. Sociologický časopis. 43 (2): 397-422.
- NEŠPOR, Z. R. 2008: Ne/náboženské naděje intelektuálů. Vývoj české sociologie náboženství v mezinárodním a interdisciplinárním kontextu. Praha: Scriptorium.
- NEUENDORF, K. A., 2002: The Content Analysis Guidebook. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- OLLÍK, T., 1970: Sociológia a spoločenský vývin na Slovensku v rokoch 1945 – 1949. Sociológia, roč. 2, 4. 2.

- PAŠIAK, J., 1969: Sociológia na Slovensku v rokoch 1957-1967. Sociológia, roč. 1, č. 1.
- PAŠIAK, J., 2009. Niekoľko spomienok na vznik časopisu Sociológia. Sociológia, roč. 41, č. 1.
- PARDEL, T., 1947: Freudov výklad sociálnych javov. Sociologický sborník roč. 2, č. 3-4.
- PECKA, E., 2007: Sociolog Emanuel Chalupný. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií.
- PETRUSEK, M., 2009: Čtyřicet let spolu i vedle sebe. Sociológia, roč. 41, č. 1.
- RIFFE, D. – LACY, S. – FICO, F. G., 2005: Analyzing Media Messages. Using Quantitative Content Analyses in Research. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates.
- R., 1946: Začínáme... . Sociologický sborník roč. 1, č. 1
- SCOTT, W. A., 2009: Scott's π (Pi): Reliability for Nominal Scale Coding. Pp 347-349. In: K. Krippendorff, M. A. Bock (ed.) The Content Analysis Reader. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore: Sage.
- SCHERER, 1998: Úvod do obsahové analýzy. Pp. 29-53. In: Schulz W., Hagen L., Scherer H., Reifová I. Analýza obsahu mediálních sdělení. Praha: Karolinum.
- STRÍTECKÝ, J., 1994: Mohl se TGM stát rakouským Durkheimem? In: T. G. Masaryk a sociologie. Hodonín: Muzeum TGM, s. 19-24.
- SURKOŠ, J., 1947: Fungovanie Šágu v oblasti politickej. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- SZOMOLÁNYIOVÁ, S., 1990: História zrodu a formovania sociologického pracoviska SAV. Sociológia roč. 22, č. 3. s. 367-382.
- SZOMOLÁNYI, S. 2009: Metareflexia histórie slovenskej sociológie po dvadsiatich rokoch. Sociológia, roč. 41, č. 1.
- ŠAMKO, J., 1947: Štefánek ako školský politik. Sociologický sborník, roč. 2, č. 1-2.
- ŠTEFÁNEK, A., 1944 – 1945: Základy sociografie Slovenska. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení.
- ŠTEFÁNEK, B., 1946: Maďarský „pán“. Sociologický sborník, roč. 1, č. 2.
- ŠTEFÁNEK, A., 1947a: Masaryk a Slovensko. Sociologická revue, roč. 13, č. 1-2.
- ŠTEFÁNEK, A., 1947b: Sociologia Slovanstva. Sociologický sborník, roč. 2, č. 3-4.
- THIESSOVÁ, A.-M., 2007: Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století. Brno: CDK.
- TITSCHER, S. – MEYER, M. – WODAK, R. – VETTER, E., 2003: Methods of Text and Discourse Analysis. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- TONDL, L., 1947: Max Weber v novější anglosaské sociologické literatuře. Sociologie a sociální problémy, roč. 7. č. 2.
- TURČAN, L. – LAIFEROVÁ, E., 2002: Štyri paradigmy slovenskej sociológie po februári 1948. Sociológia. roč. 34. č. 2.
- ULLRICH, Z., 1947: K problému vymezení národa. Sociální problémy. roč. 7, č. 3.
- VORÁČEK, E., 1999: Emanuel Chalupný, problémy rozvoje sociologie v Československu 20. let a vznik Masarykovy sociologické společnosti. In: Emanuel Chalupný, česká kultura, česká sociologie a Tábor. Praha: Filosofie. s. 107-132.